

# Mainna lágiin galget siiddat joatkahuvvat?

## Siidda sulladallama gažaldagat

MIKKEL NILS SARA

Sámi allaskuvla

### Siidaságat

Siiddastaladettiin lea juo boares vierus leamaš ságastallan erenoamážit bohccuid birra, ságastallan mii lea rabas buot siidda olbmuide ja masa sii áinnas servet berošteaddjin, guhtege vuogis mielde. Sáhka sáhtta leat nugo mat guodohanvuoruid gaskkas, go leat guorahallame mañemus dieđuid ja lagamus bargamušaid gaskavuodaid. Sáhka dat-tege viidu lassi dieđuid ja vásihusaid ovdanbuktimin, mat sáhttet guoskat juogaládje bargguide mat leat vuordime. Paine (1970: 54), gean čalbmái dat ságastallamat leat čuohcán geahčemeahttumin, lea gávnnanan daid vuos čájehit ahte vuhtiiváldojuvvo juohke doaibmi bargi geatnegasvuolta ja vuoigatvuolta dahkat mearrádusaid iežas árvoštallama vuodul. Dasto ságastallamat leat vuohkin dáhkidit ahte guhtege mearrádus váldo nu buriid ja ollu dieđuid vuodul go vejolaš. Fikret Berkes ja Mina K. Berkes (2009: 8), geat leaba mearkkašan sullasaš ságastallamiid leame inuihtalaš bivdiin, juohkiba daid sisdoalu ja doaimma golmma oassái: osolaččaid mihttema dieđuid gártadeapmi, dieđuid juogadeapmi eará osolaččaiguin ja oktasaš jurddamálle hábmen (mii lea dahkkon iežaset giela sániid ja doahpágiid vehkiin). Go dal dieid čujuhusaid geahččá oktan, sáhtta dadjat ahte dat speadjalastet dili mas osolaččat hálldašit dieđuideaset, dovdamušaideaset ja máhtuideaset. Nuppeládje sáhtta dadjat ahte sii hálldusteaset atnet vugiid hálldašit dieđuid ja soahpat ipmárdusvugiid, ja iešheanalis dahkat mearrádusaideaset ja olláshuhtit doaimmaideaset.

Badjeolbmot, ja dávjá veahá vuorraset geardi sis, lávejit šuohkihit ahte vare livčče beassan baicca boazoságaid hupmat, eaige daid ollu muosehuhtti ságaid mat gaskkalduhttet bohcco ja bohcco dili dovdama. Dás áiggošin govvidit Norgga beali guovddáš boazosámi guovlluid siiddastalliid rahčamušaid fas «beassat siiddaid ala»<sup>1</sup>. Ballu lea ahte in nákke dahkat dan, go artihkalahámi gáibádusat teavstta čorgatvuhtii

---

1 Dadjanvuogi lean luoikkahan dadjanvuogis «beassat bohccuid ala», man ipmirdan birgejumi nare bohccuid gártadeapmin.

ja bohtosiid buvttadeapmái leat sakka eambo bealdolágánat go dálá siidaáššiid biedggisteami dili.

## Dutkamuša lahkonanvuogit siidii

Dutkamis lea gažaldat, movt lahkoniit guđege áššái dehe osolažžii das mii gullá badjeolbmuid eallinláhkáii? Dás ovddemus gažaldat lea, geasa ja man várás dutkama fuomášumit galget leat? Siidaáššiid dáfus lea omd. ain nu ahte vissis mearrádusaid, mat leat dehálaččat siiddaide, šaddet dahkat olggobeali ášahusat, ležžet dal vuoigatvuođaid čilgejeaddji, almmolaš hálddahaslaš dehe eará ášahusat. Dán dili lea dárbu dulkojeaddji bargguide mat leat heivehuvvon dáid ášahusaid vugiide logahallat ja oazžut alceseseaset ovdanbuktojuvvot dieđuid. Diet lea goitge muhtin muddui maiddáii dutkama doaimma. Diekkár dili lea čájehuvvon ahte bohtosiidda sakka váikkuha dat geavaha go dutki ovdagihtii ášahan kategorijaid dehe vuođđodoahpágiid vai bissu go oskkáldassan dutkojuvvon dili dieđuide dainna lágiin ahte hukse kategorijaid ja guorahallanvugiid daid vuođul. Brantenberg (1999) addá ovdamearkkaid dása sámi vuoigatvuođa áššiid ja konkrehtalaš diggeáššii čilgejumiin. Kvalitatiivva dutkan mii hukse teorehtalaš kategorijaid ja čilgenvugiid njuolgut daid dieđuide mat bohtet ovdan nugo omd. siiddastallamis (gč. maid Charmaz 2006), lea sakka dehálaš sámi siida- ja boazodoallodutkamis. Dainna diehtelasat ii leat nugo mat kvantitatiivva dutkan oalát hilgojuvvon siiddaid dáfus, muhto diet dutkanvuohti dárbbaha kategorijaid, doahpágiid ja áddejumi čorgema (teorijaid) maid kvalitatiivva dutkan álgoviđe lea skihkidan.

Badjeolbmuid eallin- ja ealáhuslágiid birra lea áiggiid čađa doaimmahuvvon ollu dutkan, maida leat sápmelaččat liigudan ja rábidan dieđuid ja saji dilisteaaset. Servvodatfága lea mu fágasuorgi. Dán dutkansuorggi dáfus leat juo mealgat áiggi dás ovdal ovddiduvvon moaitevaš gažaldagat, nugo gean várás ja gean ávkki olámuddui sápmelaččaid dutkan lea doaimmahuvvon? Dađistaga lea biologalaš dutkan váldán lassáneaddji saji das makkár dieđut adnojit vuođđun hálddahaslaš ja boazodoallopoltihtkalaš mearrádusaide. Das leat maiddáii badjeolbmuid váldán alceseseaset válddi loahpalaččat mearridit mii lea ekologalaš guoddevašvuohta boazoealuid dáfus (gč. omd. Jentoft 1998: 112–115). Muittuhan moaitagiid maid Keskitalo (1994 (1976)) lea sápmelaččaid dili dáfus ovddidan oalle áigá juo, ja maid váldoáššálaččat ipmirdan dánin: Politihtkalaš ja institušuvnnaš fámu stuora erohusa

dilis lea oarjemáilmmi dieđalaš bargovuohki ja diehtohuksen doaimman valljodatvárrin stuorit álbmogii ja biehttan unnit álbmoga beassamis ieš ovdanbuktit loahpalaš čilgejumi váttisvuodáideaset ja gaskavuodáideaset birra. Diet cuiggodeapmi ii dáidde vuos albma ládje čalغان buohkaide. Dása heive vel lasihit moaitagiid maid Agrawal (2002) lea ovddidan das movt dieđalaš oktavuodáin meannuduvvojit álgoálbmogiid dieđut (ja máhtut), maid válđoáššálaččat ipmirdan ná: Álgoálbmogiid dieđut adnojit anolaš diehtun dušše ja easka dalle go diehtagiid iežaset čilgejumiiguin ja proseassaiguin leat áshuvvon doallevaš diehtun, ja dan seammás maid leat sirrejuvnon daka dan álbmogis ja dilis gos dieđut vulge. Fápmu hábme dieđuid láhkásis, ja diekkár vuohki logahallat álgoálbmogiid árbevirolaš dieđuid ii iešalddis veahket buoridit álgoálbmogiid dili.

Dán artihkkalis čálán siidasága siidda sáhkán, muhto liikká ferten miedihit ahte artihkkalhápmi ii sáhte leat jur siidasága hámis. Liikká navddán siidasáhkán, muhto ferten dalle dán cealkit: Dát ii dáhpáhuva nammija siiddain, go dain leat nammija siidaguimmežat geat galget beassat ráfis guorahallat áššideaset. Mun ieš gulán maid vissis siiddi, muhto dás ii leat das sáhka. Dát lea jurddahuvvon siidan masa gullet iešguđet nammija siiddaid siiddastallit ja earát geain lea beroštupmi searvat siskkáldas ságastallamii siidda hábmema ja sealluheami birra. Dán ságas leat álgun vissis dieđut ja mihttemat, ja dieđus maid árvoštallamat daid olis. Datte eai leat mahkkege loahpalaš mearrádušat das movt boahpte vuoru olbmot galget guođohit siidda. Mearrádušat maid guhtege dađistaga dahká dan ságastallama vuodul mii čađa áiggi doalahuvvo siidda birra, hábmejit obalohkáii siidda, nugo nammija siiddaidge. Nuppeláđe daddjon, siida hápmahuvvá proseassaiguin ovdalii go olggobeali ja loahpalaš mearrádušaguin das mii dat siida oktiibuot galgá leat dehe makkár eará vuodđodoahpágiiguin dan galgá sáhttit ovddastit. Ságastaladettiin siidda lea lohpi árvalit ođđa kategoriijaid ja doahpágiid, go suige buot dat mat mis leat, dat leat oktii árvaluvvon ja geahččaluvvon. Gáibáduš lea dattege ahte dát fertejit veaddját dakka siidaságas. Jus dat doibmet bures, de leat fas fárus hábmeme iežamet jurddamálliid siidda birra.

Jus mat dal livččen leamaš boares vieru siidaságastallama olis, de goitge livččen galgat suige dás juo loahpahit, jus in ovdal. Čálidettiin osolaččat datte leat earaláđe ja njozebut ollálagaid, ja dan dihte maid ferten joatkit guhkit sáhkavuorui. Dás fievrredan siidasáhkii maiddái čálalaš bargguid mat dan rádjái mealgat muddui leat bisson olggobealde dan sága. Áigumuš lea vuolggahit siidaságastallama dáid dieđuid

olis nai. Váikkususat ja deangasat maid olggobeali koloniserejeaddji máilbmi lea buktán áiggiid čađa leat maiddá sakka dagahan siidda muddahuvvama ja muhtomin rievadan siidda. Dán nai áiggi deaivvadeamet olggobeali máilmmiin váikkuhit siiddaide, eai dušše njuolgut oinnolaš beliide, muhto maid das movt eará giella ja dan vuohki hukset ipmárdusaid sáhtta váikkuhit iežamet jurddamálle siidabirraseamet birra (Kuokkanen 2009).

## Odđa ja earálágán siidaságat

Nuppelágán siidasáhka lea sáhka siidda birra siidan. Siiddaid siskkáldas ja gaskasaš sáhka siidda birra, erenoamážit manemus moaddelogi jagi, lea ollu jorran das makkár hehttehusaid ja válljenváriid olggobeali mearrádusat ja váikkususat leat dahkan siiddaide ja siiddastallamii. Eanas lea dás sáhka leamaš das movt eiseválddiid ásahan ovttagat, ja muhtun muddui eanangáržžidemiid čáhkkenárbbut, leat dahkan badjeolbmuid iešstivrejeaddji ja iešmuddejeaddji vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid ovdii, dehe čorga siidadoalu ovdii. Buohtalagaid dieinna vuolggahuvvui loahppa 1980-jagiid dutkamiid bokte maiddá dieđalaš ja boazodoalu čujuheaddji sáhka ja nákkáhallas daid gohčoduvvon searvevalljodatváriid birra, masa serve iešguđetlágán dieđasurggiid ovddasteaddjit (Brox 1989; Stenseth – Trandem – Kristiansen 1991). Guohtundili ja bohcco biologalaš goziheami ovdanbuktimiid ja searvevalljodatváriid spealloteorehtalaš lahkonanvugiid bokte (gč. Riseth (2009) čilgehusa daid birra) leavvá maiddá almmolašvuhtii govva das movt oktiibuot lea «boazodoalu» dilli ja manne dat lea nu (Kosmo 1991). Oba dien ságas lea Kárásjohka ja Guovdageaidnu doaimman ovdamearkan ja dutkkahassan. Servvodatfágaid dáfus dás dattege ovddastuvvojit moadde goabatlágán lahkonanvuogi, mas nuppit atnet ahte sápmelaččaid pastoralismma eai fáhte čilgehusráhkkanusat mat vigget dan nai fátmastit stuořit ságastallamii oktasaš valljodagaid hálldašeami birra. Das fertejit sápmelaččaid iežaset vuogit bargat bohccuideasetguin ja hálldašit eatnamiiddiset leat vuodđun (Paine 1992; Bjørklund 1999). Oanehaččat daddjon: Ságastallamat bohcco ja boazodoalu birra mealgat muddui leat gártama teorehtalaš kategoriijaid vuodul mat guđdet siidda ja siidaságaid olggobeallái, ja dien olggobeallásaš ságas ferte muittuhuvvot ahte siiddat duodai ain leat.

Dien sáhkadilis ovddidit boazodoalloeiseválddit odđa distriktajuohkinevttohusa Finnmárkku dáfus, mii adno dárbbaslažžan jus galget máhttit áhpaseappot ovddidit

eiseválddiid mihtu dahkat boazodoalu ekologalaččat ja ekonomalaččat guoddevažžan (Hætta – Sara – Rushfeldt 1994). Eaktun evttohussii lea ain eiseválddiid boares riekteipmárdus ahte guođohanriekti lea sápmelaččaid kollektiivvalaš vuoigatvuohta ja dan sáhttet eiseválddit mealgat muddui reguleret. Jurdda distriktrarájiiguin lea ása-hit sihke hálddahus- ja guođuhanriekterájiid (Ravna 2008: 372–375). Erenoamážit Guovdageainnu ja Kárašjoga badjeolbmuid ságain vástiduvvo namuhuvvon evttohus čujuhemiin siidda ja siidavuogádaga čovdosa. Duogážin vástádussii leat olbmuid iežaset oami siidasáгат ja siidavásihusat, muhto dieđalaš ságastallan lea gal maid ollán sidjiide erenoamážit fellesbeite-sáni<sup>2</sup> ja dasa gullevaš ipmárdusvuogi bokte. Alddeset beaivválaš ságain adno doaba dárogiela hámiinis, dego duodaštussan dasa ahte dat lea sisa fievrereduvvon sátni man mearkkašupmái eai oro heivehallame cealkit makkárge árbevirolaččat adnon sámegeilsáni. Movt dal de leažžá, badjeolbmuid oaivilat mannet viidábut servviideaset bokte eiseválddiide, ja leat álgun bargguide oažžut láhkamearrádusaid mat dohkkehit ja vuhtiiváldet siidda Norgga bealde.

Norgga bealde lea siida dohkkehuvvon láhkadoaban 2007 boazodoallogágas, ja dakko bokte lea láhččon sadi čorget siidaššiid ja fastain duoknadit rahtasan sávn-njiid siidavuogádagas. Dás lea ain ollu bargu ja rahčamušat vuordagis, muhto siidda sága dilli lea dál mealgat muddui rievdan. Gitta dien rádjái lea boazodoallopolitihkalaš áššiin, ja nu maiddái dutkamis, dajakeahtta jorran čuovvovaš miellduheaddji gažaldat: Iigo sápmelaččaide leat vejolaš ja buoremus bargat dehe eai go dat juo bargga bohccuiguin almmá siidda haga? Dušše dat go gažaldat baicca livččii njuolgut jerron, livččii dahkan ságastallama earálágánin. Gažaldat dastán livččii cuigen sápmelačča, bohcco ja siidda oktiigullevašvuhtii ja manin guhtege diein lea veaddján dakka dien oktiigullevašvuodas. Sápmelaččaid beaivválaš boazobarggut leat áiggiid čáda doaimmahuvvon siiddaid olis. Seammas lea boazu álo eallán ja johtáladdan siidda olis. Ilbmudusat nugo mat masttadeamit, mastadeamit, geahčadeamit, geažotbealjít, rátkkašeamit, spáillihat, fleskkit, sirdimat, johtimat, čohkkemat, čoahkkaneamit ja nu ain eambo gullet siiddaid doaimmaide ja dáhpáhusaide (Bull – Oskal – Sara 2001). Siida lea badjeolbmuide álohii leamaš áigequovdil dainna go lea álohii leamaš dárbbášlaš ásahus oažžut bargguid ja doaimmaid ollašuvvat. Ja dien doaimmadilis doibmet siidaságaid doahpagat bargamušaid dádjadeapmin ja njuolggadussan.

---

2 Jorgaluvvon sámegeilli gártá das sátni *oktasá guohtun* dehe *searveguohtun*.

## Siidda otná riektesuodjalus

Siidda bistevasvuoha otnázi ja čuožžovašvuoha otná dilis gullá sihke dasa go lea doalahuvvon muddahuvvamiin ja rievdamiin eallevažžan buolvvas bulvii don doloža rájis, go lea ain doaimmas beaivválaš birgejumi barggaid ollašuttimis ja dasa nai go lea guhká leamaš dovdamiehtumin riikkaeiseválddiid láhkasuoji ja hálddašvugiid huksetettiin. Norgga bealde lea dál dilli rievdan. Siida lea dohkkehuvvon ja definerejuvvon lága olis. Láhkalávdegoddi muitala leamaš hástalus dahkat njuolggadusaid mat heivejit daid iešguđet siidaortnegiidda, mat eai galgga menddo čavgadit mearridit, muhto eai nuge luvvosat ahte eai duohtadilis sisttisdoala vuoigatvuođalaš mearrádusaid (NOU 2001:35: 10–11, 96–97). Dás lea, nugo oaidnit, sáhka njuolggadusaid birra. Dat galget čilget siiddaid vuoigatvuođaid eatnamiidda, dásset ealuid sturrodagaid, čujuhit siidda osolašvuođa vugiid ja nu maid osolaččaid geatnegasvuođaid ja vuoigatvuođaid. Dás lea sáhka siidda institušuvnnaš beliin, doaimmain mat čorgejit njuolggadusaid (gč. Jentoft 1998: 64–80). Nu sáhtá dadjat ahte siida oazžu saji valljodatváriid hálddašeddji institušuvdnan lága ja almmolaš stivrejumi vuogádagas, mas ain bisuhuvvojit distrivttat ja regiovnat.<sup>3</sup> Duogáš jurdda ja vejolašvuođat leat das go siiddat ja siidavuogádat galget ieža leat fárus viidát barggus hábmet ja ollašuttit njuolggadusaid siidda iešstivrejumi láhkái. Dattege sáhtá dás bárti šaddat jus mat almmolaš hálddahus ja stivren heiveha siidda iežas stivrenteknologiijai ja dahká siidda institušuvnnaš subjeaktan (doahpagat maid Staunes (2007: 252) geavaha) mii galgá dahkkot gulolažžan alldeset ásahan jurddamállii ekologalaš ja ekonomalaš dássádallamiid (dehe guoddevašvuođa) birra. Dás siiddas leat vuordimis deaivvadeamit almmolaš hálddahusain ja stivrenásahusai-guin, mas čuožžilit vuordámušaid soahpameahttunvuođat.

Duogáš čujuhussan dasa manne Norggabeali boazodoalloláhkalávdegoddi oaidná dárbbu ja áiggi dál suddjet siidda ja dan eananvuoigatvuođaid ja iešstivrema, sáhtá oktiibuot lohkat dan go boazodoallu ovddasta sierralágán sámi eallinvuogi ja go dađistaga lea sihke álbmotriekti ja sisriikkalaš riektedoahttaleapmi ovdánan nana doarjjan dán eallinvuohkái ja siidda vuoigatvuođaide. Manemus moattilogi jagis lea riikkaidgaskasaš álbmotrievtti ovdáneapmi dađistaga gártan oidnosii doarjjan un-  
nitálbmogiid ja álgoálbmogiid vuoigatvuođaid ja iešmearrideami rahčamušaide.

3 Dieid almmolaš hálddahuslaš ásahusaid dáfus doalahan loatnasátnehámiid dan dihte go dat lea álgovide ásahuvvon gohčodusaiguin, *distrikt* ja *område*, maid ii sáhte jorgalit sámegielsániiguin, nugo mat sániin *orohat*, mas ovdal lea leamaš eará, iežaslagán mearkkašupmi.

Álbmotrievtti ollu iešguđet beliid ja gažaldagaid fárrui maiddá gullá gažaldat, guđe ládje suddjejit dát siidda? Dákkár gažaldaga dáfus lea goit siidasága dáfus dehálaš vuos oaidnit ahte siida lea olbmuid ealáhuslági ja birgejumi gaskaoapmi, muhto seammás dat lea vassis vuohki movt olbmot bargadettiin ealáhuslágiset ásahtit gaskavuodaid eará olbmuide, ealliide, eatnamiidda ja ilmmiide. Dás lea dakkár dievasvuolta man geažil siidda sáhtta oaidnit guoskkahuvvon oba muddui daiguin sátnepáhtáid eallinlahkkeosiiguin mat bohtet ovdan šiehtadusaid, julggaštusaid ja cealkámušaid teavsttain. Diekkár juoguiguin, maid eará gielat ja jurddaevttuid leat addán, sáhtta fertet mannat alldeset mohkkás dulkongeinuidda oažžut duodástuvvot siidda suodjalusa. Diesa bohtá nugo mat sátni ja doaba kultuvra, mii lea sámegeallii ja sápmelaččaid ipmárdussii leamaš amas. Diet eaktuda álgoávdne guovttejuogu mii lea dábaláš erenoamážit oarjemáilbmim gohčoduvvon birrasiin, ja bohtá ovdan nugo mat engelasgielat sániiguin culture ja nature. Dat mielddisbuktá maid dan ahte ii sáni nature ge sáhte álkot jorgalit sámegeallii, nugo dat adno doaban fáhtet juoidá eará go culture. Diekkár earalágánvuolta vuodđodoahpágiid dáfus ii gula dušše sámegeallii ja sápmelaččaide, muhto maiddá ollu iešguđetlágán álgoálbmogiidda. Nu leat ge juo eará dutkit ovdal čujuhan diekkár doabaváttisvuodáide: «Oččodettiin stáhtaid suodjalusa lea álgoálbmogiidda leamaš unnimus vuostehágu geaidnu dohkkehit eatnamiid, kultuvrra ja diehtaga sirrema iešguđetlágán láhkagullelaš kategoriijaide (vuodđodoahpágiidda) mat nu galget suodjaluvvot sirrejuvvon riikkaidgaskasaš reaidduiguin ja sirrejuvvon stáhtaráđđehusgaskasaš ráhkkanusaiguin»<sup>4</sup> (Barsh 1999: 15). Diekkár váttisvuolta lea maid gullan nugo mat Ovtastuvvan našuvnnaid (ON) Siviila ja politihkalaš vuogátvuodaid konvenšuvnna 27. artihkkalii, mii davviriikkain lea nannosit siskiduvvon riikkaid iežaset lágaide. Dát artihkal oainnat gielda stáhtaid dagaheamis unnitlohkui gullelaš olbmuid massit vuogátvuodaset searválagaid iežaset olbmuiguin návddašit kultuvrraset, dovddastit ja dagolaččat dohttalit religiovnaset (oskkoldagaset), dehe atnit gielaset. Dás šaddá dieđusge eahpádus vuos das mii dat kultuvra lea, ja movt dat doalahuvvo buorrin olbmuide? ON Olmmošvuogátvuodákommišuvnna dulkonvugiid vuodul lea dađistaga čielgan ahte konvenšuvdna suodjala sihke ovttaskas olbmuid ja olmmošjoavkkuid immateriálalaš

4 Artihkalčáli jorgalan sámegeallii dán: «The path of least resistance for indigenous peoples seeking state protection is to accept a separation of land, culture, and science into separate legal categories, to be protected under separate international instruments and through separate intergovernmental mechanisms» (Barsh 1999: 15).

ja materiálaš kultuvrra. Dát kommišuvdna lea 1994:s čielgasit cealkán ahte kultuvra bohtá ovdan mángga hámis, das maiddá sierralágán eallinvuohkin mii lea gitalagaid eatnamiid valljodagaid anuin, erenoamážit álgoálbmogiid diliid dáfus (Lile 2008; NOU 2007:13, bind A). Dien vuodul sáhtá dadjat ahte siida lea suodjaluvvon sápmelaččaid eallinvuohkin, ja das ii dárbbat sirret mii lea kultuvra ja mii lea ealáhusláhki. Dulkonvuohki mearridage de maid movt riikkaid vuodđoláhkamearrádusaid, mat dáhkidit sámi kultuvrra seailuheami ja ovddideami, ferte ipmirdit.

Earret olmmošvuoigatvuodaid konvenšuvnnaid, lea láhkabarggadettiin maid čujuhuvvon ILO-konvenšuvdna nr. 169, mii lea erenoamážit álgoálbmogiid birra ja man Norga lei vuolláičállán juo 1990:s (NOU 2001:35). Vaikko dán konvenšuvnna mearrádusat eai leat earágo muhtun muddui inkorporerejuvvon dehe siskiduvvon Norgga riektái (Boazodoallolága ja Finnmárkkulága bokte), de dat daddjon presumšuvdnaprinsihppa dahká ahte riikka riektehoiddu muđuige galgá nu guhkás go vejolaš dulkot soahpavažžan álbmotrivttiin (NOU 2007:13, bind A). ILO-konvenšuvdna nr. 169 mearrádusaid dáfus dieđus lea, gehčcon siidasága olis, seamma dáistalus iešgudet vuodđodoahpágiiguin ja movt daid dulkot dan obbalaš dillái maid siida dahká. Dás šaddet gažaldagat das mat ja movt konvenšuvnna mearrádusat dávistit siidaberoštumiid. Guovddáš gažaldat lea nugo mat mii lea institušuvdna, dehe mii lea ásahus (nugo sámegeilat veršuvnna lea jorgaluvvon)? Okta vuohki lahkoniit gažaldagaide mat veaddjájit konvenšuvnna olis, lea nugo mat: Konvenšuvnna bokte galget ankke siidda institušuvnnalaš bealit suddjejuvot ja vuhtiiváldojuvot. Dat sáhttet leat nugo mat bohccuid gullelašvuoda merkenvuogádat, siiddaid orohagaid doahhtaleapmi ja eará siidagaskaš gulahallanvuogit mat bisuhit siidavuogádaga. Siidda sáhtá čilget aivve diekkár beliid vuodul, ja nu maiddá iežas siidda čilget ja vuhtiiváldit čoagganan institušuvdnan. Dákkár čilgejuvot sáhtá seammás doaibmat siidda váillidussan. Nubbi vuohki lahkoniit gažaldagaide lea nugo mat: Siida lea viidát go dan institušuvnnalaš bealit. Dás sáhtá ovdamearkan čujuhit ahte siida lea maid dutkojuvvon sosialiserema oktavuoda latnjan (Nergård 2006). Ja livččii sáhtán čilgejuvot maiddá johtti «báikkálaš servvodahkan» mii bohtá ovdan lágis mielde ja masa čatnahuuvá olbmuid gullelašvuolta (identitehta), giella, jurddamállet ja obanassii eallinvuohki. Nu sáhtá ipmirdit ahte siidii gullá visolohká dat go konvenšuvdna buorrindohkkeha álbmogiid rahčamušaid oažžut čilgejuvot eananrivttiideaset ja hálddusteaset atnit ásahusaideaset, eallinvugiideaset, birgejumiset, gullelašvuodaset, gielaset ja oskkuset stáhtaid siste gos ellet (ILO-konvenšuvdna 2003: 10).



Álbmotrievttis leat álgoálbmotvuoigatvuođat, nugo dat mat gullet iešmearri-deapmái, ain ovdáneame čielgaseabbon ja dárkileabbon ođđa bargguiguin. Okta dáin lea Julggaštus eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra, maid ON váldočoahkkin mearridii 2007:s. Nubbi eará fas lea evttohuvvon Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna. Vaikko dás lea vuos sáhka julggaštusas ja evttohuvvon konvenšuvnnas, de dat čilgejit álbmotrievtti dulkoma ja vieruid ovdánan dásiid. Dárkiletvuođa dáfus sáhtta ovdamearkan namuhit ahte goappeš diet dokumeanttat geassiba ovdan ahte álgoálbmogat ja sápmelaččat galget beassat bisuhit, ovddidit, alcceseaset ávkin atnit ja oažžut dohkkehuvvot árbevirolaš dieđuideaset ja máhtuideaset, jurddahanvugiideaset ja dieđavugiideaset. Go diekkár beliid laktá sápmelaččaid vuoigatvuođaide hálddusteaset atnit ja ovdánahttit eatnamiiddiset ja daidda gullelaš valljodagaideaset, ja das maiddái buot álbmogiidda gullelaš iešmearrideami vuoigatvuođaide (Henriksen 2008), de lea das čuvgehus dan birra nai movt iešheanalis doaibmi siiddaid galgat geahččalit suodjalit álbmotrievtti bokte. Dás datte in áiggo suorgásit álbmotrievtti viidáset ságastallamii.

## Mas mii diehtit siidda ...

Dás bajilčálacealkka geažida guovttelágán lahkonanvuogi. Dás sáhttit dadjat vuos ná: Mas mii diehtit dan, lea danne go ... (mas de čuvvot čilgehusat). Dás čujuhuvvo dat mii maid láve gohčoduvvot epistemologiijan, mii erenoamážit čujuha dieđalaš diehtima vuođu ja lávkkiid. De sáhttit maid dadjat ná Mas mii diehtit dan, danne go ... (mas de čuvvot eahpádusat). Dás čujuhuvvo dat go álo lea gažaldat leago dieđu doarvi, muhto liikká ollu dat go čalbmi vällje, mii dieđaságastallamis maid lea daddjon dan mađe garrasit go: «Bagadallan ii goassege sáhte leat dego dat mii lea bagadallojuvvon – buot eanemus, bagadallan ii sáhte leat dat mii lea bagadallojuvvon»<sup>5</sup> (Bateson – Bateson 1988: 151).

Mas-mii-diehtimiin sáhttit guorrat mánggaid geainnuid siidii. Diet geainnut dovvot min siiddaid iešgudeťlágán osiide ja oaidninmuttuide. Mun lean välljen dieid geainnuid sirret dáinna lágiin:

---

5 Artihkalčálalli jorgalan sámegeillii dán: «A description can never resemble the thing described – above all, the description can never *be* the thing described» (Bateson – Bateson 1988: 151).

- Dutkanvuđđosaš čállagat mat erenoamážit váldet ovdan daid beliid siiddas mat leat dutkiide leamaš olámuttus iešguđetládje ja maid sii leat giedahallan.
- Čálalaš gáldut mat eai váldde ovdan dehe dievvaseappot oainne siidda, muhto maid bokte sáhtttá časkkahallat siidda.
- Boares sámi máidnasat ja mitalusat mat leat áimmuin juogo čálalaš, njálmmálaš dehe goappeš hámis.
- Olbmuid dálá njálmmálaš čilgehusat, mitalusat ja muittut iežaset dehe ovd-dit buolvvaid fearániid, vásuid ja vávuid birra.
- Oahpásnuvvan doaibmevaš siidadiliide, mas leat muitaleaddjin sihke olbmuid ságastallamat, elliid luondu ja eatnamiid, dálkkiid ja ilmmiid vásihusat ja dovddiidusat.

Dán artihkkalis lean váldán sáhkavuodu ja atnán ávkki buot diein diehtogainnuin. Dasto vel lean atnán ávkki dieđalaš bargguid teorehtalaš ságastallamiin, maid dieđakritihkalaš doaimma vuodđun maiddái leat leamaš álgoálbmogiid earálágán jurddahanvuogit. Dása de boahťa lasáhussan ahte ii vel dáid bargovugiiguin ge nákke čoaggit jierpmi mii vuoksu dievvasit čilget siidda. Mii lea olámuttus lea geahči mainna álggahit sága siidda vuodđojurdaga ja oktasaš jurddamálliid birra. Ieš dát sáhka ferte fas leat dakkár mii lea ráddjejuvvon ja jurddahuvvon doaibmat iešguđege sáhkadilis. Dás lean, nugo ovdalis lean čilgen, välljen dan leat siidasullasaš viidát fátmasteaddji sáhkan, goitge osolaččaid dáfus.

## Mas mii diehtit dutkama ja čálalaš gálduid bokte ...

Riektedutki Erik Solem lea gávnnahan ahte badjeolbmuid siidavuogádat lea vuolgán álgovide siidavuogádagas, muhto heivehuvvon boazoealuid doallamii (Solem 1970 (1933): 106). Boazoealuid stuorrun lea dávjá čujuhuvvon válđoáššin dien molsahuvvamis ja seammás duogáš eaktun nuppi boatkkagii dehe molsahuvvamii, man áššin leat eambo eatnamat go iešalddis eallinvuogit. Boares siidarájiid rihkkuma váidalusain vuohttit dan mii nuppeládje lea leamaš mihtilmas molsahuvvan siidda joatkevašvuodas (Jebens 1993: 383; Pedersen 1994: 52–63). Go dal diet lea namuhuvvon, de veadjá sáhttit dadjat dálá siidasáhkii leame liikka dehálaš dehe dehálet jearrat, mat leat baicca joatkevašvuoda mihtilmas bealit? Dás čuvvot moadde árvalusa čálalaš gálduid ja otná siidasága čujuhusain.

Dološ siiddat, mat girjjiin leat gohčoduvvon bivdosiidan, leat ain diehttevasas anjke dutkamiid bokte mat leat vuodđun atnán vurkkoduvvon čálalaš gálduid (Solem 1970 (1933); Tegengren 1952 ja 1977; Nickul 1977; Vorren 1978a ja 1989) dehe mañemus doaibmi siiddaid mat ain eanasmuddui sulastahte daid ovdalet siiddaid (Tanner 1929; Nickul 1948). Dáid vuodul lea vejolaš ovdanbuktit diehtun ahte siiddain ledje iežaset eatnamat, sirrejuvvon boares vieru eananrájiiguin mat ledje ránnjasiiddaid gaskka. Muđui dát eatnamat, čázit ja valljodatvárit mat ledje rájiid siste, eai visot adnon searveoapmin, muhto muhtun ráji dain berre bearrašat buolvvas bulvii. Fas eará valljodatvárit, mat gáibide eanet olbmuid searaid jus galge olihit ávkki, ledje fas searvevalljodahkan ja seammás maid ledje oassin das mii dagai siidaservvoštallama dárbbu. Mañjelet siiddaide, maid muhtomin lávejit gohčoduvvot boazosiidan, lea maddái leamaš dehálaš alcceseaset doalahit sierra eatnamiid. 1700-jagiid siste lea juo čielga ipmárdus das gos siiddain leat alldeset johtingeainnut ja orohagat, ja badjeolbmot maid ovddidit gáibádusaid oazžut riikkaeiseválddiid nai formálalaččat dohkkehit boares anu ja vieru siidaeananjuohkimiid (Schnitler 1929; Smith 1938). Dás sáhtta jurddahit sáhkkan leamaš dušše boazoorohagaid, muhto seammás leat dieđut mat čujuhit dan ahte dalá johttisápmelaččat gehčče sihke ealáda bohccuide ja bivdovejolašvuodaid válljedettiin siiddastallanbáikkiid ja goađastallansajiid (Lilienskiöld 1942 (1698)).

Boarráseamos siiddaid dieđut leat adnon duogáš diehtun sámi eananvuoigatvuoda áššiid čielggadanbargguin mañemus áiggiid, ja leat nu šaddan iešguđetládje áigeovdilin obalohkáii sápmelaččaid guovdu. Dás datte in áiggo guorastit dien luotta otnáži. Baicca lean mihtten makkár čálalaš dieđuid leat dalá siiddastalli badjeolbmot ohcalan, anjke sii geat gullet guovddáš ja eanasmuttu boazosámi guovluide Norgga bealde. Sin mielas galggaše erenoamážit dieđut mat čájehit boazosiiddaid eatnamiid čanastagaiguin. Dás dieđusge sáhtta jurddahit ahte lea dan dihte go eananvuoigatvuodaid čilgema barggut leat leamaš boađeboadi Finnmárkkus. Nuppi dáfus sáhtta fas dadjat ahte dieidda beliide ii livčče leamaš beroštupmi jus dat eai livčče dávistan sáhkavuodu ja dehálašvuoda árvvoštallama mii lea siiddain. Servvodatfágalaš ságastallamiin lea «báikkálaš servvodat», ja das báikkálašvuoha, leamaš guovddáš vuodđodoaba. Johttisámi siiddaide leat báikkít dušše oasit olles sin eananviidodagas. Báikkálašvuoda ságas sii álkit sáhttet báhcit eret, dehe sii garcastuvvojit juogalágán mahkášbáikkálaš gullelašvuhtii. Jus galggaš báikkálaš servvodaga doahpagii buohtalas doaba mii buorebut ovddasta siidda, de livččii dat

duovdatlaš servvodat. Duovdatlaš ovttaga huksen, dehe movt iešguđetlágán ja guhkálaga eatnamat dahket sierra ovttaga, lea vuđolaš siidda erenomášvuoda ipmárdussii. Boares bivdosiiddaid rájes lea gitta 1950 sulaide áigegaska man dáfus eai leat dahkkon mahkkege dutkamiid dehe diehtočohkkenbargguid mat dievvaseappot buvttáše ovdan boazosiiddaid duovdatlašvuoda, dehe daid orohagaid ja johtolagaid. Dás váilot ollu dieđut boazosiiddaid birra. Čálalaš gálduid bokte boahá ovdan ahte 1800-jagiid rádjegiddemiid ja čuovvovaš rojahusaid maŋŋil leat siiddat fas sajáiduvame, ja olbmuide ja bohccuide lea čielga ášši goal guđege siidda geasse- ja dálveorohagat leat (Solem 1970 (1933): 190–191). Datte easka maŋŋel nuppi máilmmisoadi almmuhuvvot etnográfalaš barggut mat sakka dievvasit čájehit siiddaid orohagaid ja johtingeainnuid, ja velá rájiid orohagaid gaskka (Manker 1953; Vorren 1962). Finnmarkkus leat erenoamážit Vorrena girjiit leamaš divdna anus sihke siidagaskasaš ságastallamiin ja čielggadanbargguin siiddaid eananvuoigatvuodaid birra (Fløtten – Ravna – Päiviö 2002; Hætta et al. 2003 ja 2004). Stuora beroštupmi diehtit ovdalaš nammija siiddaid lea maid duogážin dasa go maŋemus áiggiid leat almmuhuvvon arkiivadieđut dáid birra (Bull 2005; Sara 2006a ja 2006b). Namuhuvvon girjjálaš gálduid ja dálá siidasága vuodul árvalan dása vuosttaš vuodđodoahpaga siidii gullevažžan: *duovdatlašvuohhta*.

Muđui leat maŋemus 50–60 jagis almmuhuvvon sosialantropologalaš dutkanbarggut mat erenoamážit váldet ovdan siiddaid dahkamiid olmmošgaskavuodalaš minstariid ja muddenváriid (Whitaker 1955; Pehrson 1964; Paine 1964). Dása sáhtán lasihit iežan muitalusa: Go lean geahččalan dahkat siidda eambo oinnolaš ásaheasan almmolašvuodas ja almmolaš riektedohkkeheadji vuogádagas, de lean geavahan maiddái dieid girjiid diehtun ja duodáštussan čájehan várás siidda maiddái olmmošgaskavuodalaš organisašuvdnan (Sara 2001). Dieid ja maiddái duoid ovdabealde namuhuvvon čálalaš gálduid čoahkkáigeasu vuodul lasihan dás nuppi ja dán vuoru oahppáset vuodđodoahpaga siidda dáfus: *siidaguimmešvuohhta*. Diet lea dakkár doaba man gollosis leat dán áiggi ollu gažaldagat maid birra lea siiddain ollu sáhka. Norgga bealde láchkamearrádusa doalloovttadat ja dasa gullevaš hálldahuslaš vuogádat moadjudii boares vieru siidaguimmešvuoda. Ođđa láchkaevttohus rabai siidaosolašvuoda ásaheamiin siidii juogalágán vejolašvuoda soahpamiin ieš eambo hálddašit láchkaásahan ovttaga. Loahpalaš láchkamearrádus goitge fas nuppástuhtii soahpama eavttuid liigemearrádusain dan birra movt galgá juohkit boazologu unnideami siidda siste jus ieža eai soabat. Dákkár mearrádus váikkuha siidda

soahpanvejolašvuodaide, ja ieš ovddida iežas anu, dat šaddá iešollašuhhti einnostus-  
san (Jentoft 1998: 88). Dáinna lágiin lea siidaoassi, eallooasi mearkašumiin, váldime  
siidaguimmešvuoda saji. Láhkamearrádus gievruda siiddasiskkáldas gilvobeali, mii  
buot geažimusas sáhtttá váikkuhit sierrasiiddastallama. Siiddain lea álo leamaš juoga  
dásšen sierastallama ja searvedoaimmaid gaskka. Viidon sierastallan sáhtttá goanjidit  
siidda siskkáldas searvedoaimmaid ovdánavejolašvuodaide.

Manjel ovddabealde namuhuvvon bargguid leat almmuhuvvon barggut mat  
čájehit siiddaid vuhtiváldámušaid ja bargovugiid bohccuid dáfus leame earálágánin  
go olggobeali čielggadeddjiid, eiseválddiid ja maiddá muhtun dutkiid ráhkadan  
govahusaid das makkár boazodoallu lea dehe galggašii leat (Bjørklund – Brantenberg  
1981; Paine 1994; Kalstad 1997; Brantenberg 1999; Forbes et al. 2006; Tyler et  
al. 2006; Joks et al. 2006; Ravna 2008). Badjeolbmuid oami-iežaset máhtut ja  
beroštumit, ja siidaboazodoalu čujuhusat, gessojuvvojit ovdan vuhtiváldámuššan  
ja mealgat muddui vástádussan dasa go nugo mat eanangáržžideamit, dálkkádagat  
ja maiddá eiseválddiid hálddašeapmi ja stivren leat gártame rásehussan ovdalaččas  
doaimbi boazodoallo- ja siidavugiide. Ná geahčastagat dáidda vugiide dehe sámi  
boazodoallomáhtolaš geahčastagat adnojit veahkkin vávjevaččat guorahallat  
dieđalaččat, hálddahuslaččat ja politihkalaččat meannuduvvon boazodoalloáššiid.  
Dáid bargguid bohtosat ja rávvagat čujuhit sámi árbevirolaš máhtuid ja ipmárdu-  
said obalohká, ja maiddá siidavuogádaga erenoamážit, doallevuodđun boahhtevas  
sámi boazodoalu ovdánahttimii. Dáid čálalaš bargguid ja dálá siidasága vuodul  
lasihan goalmát vuodđodoahpaga siidii gullevažžan: *máhtolašvuohhta*. Dása gullet  
siidaháldosaš mihttemat, dovddiidusat, hárváneamit ja jurddamállet dehe vuđolaš ip-  
márdusvuogit. Dieid eambo gieđahalan dás manjelis.

Čálalaš gálduid searvá namuhan girjjiid maid ovdalaš boazosápmelaččat dehe  
badjeolbmot leat čállán (Skum 1955; Turi 1987 (1910); Pirak 1993 (1937); Hætta  
– Bær 1958). Dáin čállosiin adnojit sánit nugo *siida*, *orohat* ja *johtolat* dego buot  
lohkkit ipmirdivčče mat dát leat. Čilgejumit leat baicca siiddaid bargguid, vieruid ja  
fearániid birra, muhtomin eatnamiid ja olbmuid namaid čujuhusaid mielde. Čalliide  
orru siida leame diehttelasat addon eaktu, ja visot dáhpáhusat ja gullevaš osolaččat  
leat dan siste. Dáidda girjjiide lasihan Nils Oskalis goit erenoamážit dan oasi su girjjis  
mii lea sámegillii boazolihku ja olmmošlašvuoda birra (1995: 83–111). Mángga dá-  
fus dát čállosat *leat* siidasáгат. Buot dehálaččamus oahppa siidaságain lea ahte siidda  
eai mearrit dušše njuolggadusat ja organisašuvnnalaš sárggastagat. Siida mealgat

muddui mearriduvvo ja seailu siiddastallamiin, dehe proseassaiguin mat dađi mielde dollet ja hábmejit siidda. Seamma dán fuomášupmái sáhtta dát sámi girjjálašvuohta doaibmat muittuhussan, dat čujuha beaivválaš iešbisuheami, sierra jurddamáilmmi ja iešhutkevaš ovdánahttima doaimma sakka dehálaš vuohkin bisuhit siidda. Dán vuodul lasihan vel ovtta vuodđodoahpaga mainna siidda fáhtet: *siiddastallan*.

Diedalaš čállosiin láve dáphi čujuhit jearahallamiidda, geardduhit muhtun ceal-kaga dehe čilgehusa, ja de guorahallat daid vissis analyhtalaš lahkonaanvugiin. Dás lean dien muhtun ládje jorgalan ruovttogežiid. Dás lean atnán duogáš siidaságaid vuodđun rehkenastit ja juohkit dieđuid, ja čorget daid vuodđodoahpagiidda mat sáhttet soabahit čielgaset jurddamálle das mii siida lea. Čuovvovaččat válddán ovdan siiddaid ja dálá almmolaš boazodoallogovahallama gaskasaš sátnádallama. Dan badjeolbmot mángga dáfus gehččet sátnádallamin mii guoská siiddastallama máhtuide ja iešmearrideami eavttuide. Nuppi bealde diet sáhka fas lea ovddiduvvon erenoamážit ekologalaš guoddevašvuođa gažaldahkan. Das áiggun moaitevaččat lahkoniit dieđavuđđosaš jurddaráhkkanusaide mat bohtet ovdan dien sátnádallamis. Dás eai leat dušše siiddastallit geat ovddidit vávjevaš ságaid, muhto diedalaš ságastallamis lea maid ovddiduvvon kritihkka dan vuogi vuostá movt nugo mat biologat leat váldán alceseseaset válddi ovddastit gohčoduvvon luonddu. Dán čállošis doalahan iežan das movt dieđasuorggit bohtet ovdan siiddastalliid deaivvademiin boazodoalu stivrenvuogádaga olis, iige das leat dobbelet, siskkáldas dieđakritihkalaš áigumuš.

## Dálá siidda deaivvadeamit – teorehtalaš lahkonaanvuogit

Man ollu bohccuid dárbbaha bearaš dasa vai galgá sáhttit dábálaš bures birget? Diet lea juo doložis leamaš dávjá jerrojuvvon gažaldat (gč. omd. Solem 1970 (1933): 184; Skjenneberg – Slagsvold 1968: 258; Holand 2003: 203; NOU 2001:35: 179). Iešalddis orru dat govttolaš ja vigihis gažaldat. Datte dat fas lea vuolggahan dehe goitge leamaš bárrahis fárus vuolggahaame rehkenastimiid ja čuovvovaš mearrádu-said mat dađistaga gártet njuolggadussan ja dainna lágiin maid gáržžádussan báikki ja siidda iešgieđaineaset ja iešáigáseaset vuolggahuvvon čovdašuvvamiidda. Boazodoalu almmolaš hálddahusa bokte leat iešguđet fágasurggiid diehtovuogit gársan lagabuiidda dohko gos váikkuheaddji mearrádušat dahkkojit, nugo mat biologat ja ekonomat. Vissis diehtovuogádaga välljema fárus leat beasatkeahhtá maid politihkalaš välljemat das makkár boazodoalu mii dáhttut (Kalstad 1998). Čielggadeamit ja

dutkamat huksejit ekonomalaš ja čuovvovaš ekologalaš modeallaid mat atnui váldojit almmolaš stivrenásahusaid reaidun. Dás eai leat šat sáhkan dušše rehketbihtát, muhto modeallat maiguin mearriduvvojit mat leat olbmuid ovttagat, eallit, ealliid gálvvolaš ávki olbmuid ja ealliid jahkásaš šaddan ja laskan eananšattuid vuimmiin. Dát doaimma buktá ođđa teorehtalaš vuoddu ja doahpagaidd, obanassii ođđa giela, mainna lahkoniit bohccuide ja boazodollui (Paine 1994; Heikkilä 2006). Áigumuš lea geahččat boazodoalu ealáhussan, muhto dasa gullevaš dagolaš árvoštallan dagaha badjesámi ealáhuslági rievdat dakka geahččanvuogi hápmái (Jentoft 1998: 88). Dakka dainna váivviin dat juo buktet vuogádaga hálddašeami jurddahanvuogi ja bidjet dan ovdalii ovdalaš gaskavuodalaš guoddevašvuoda dehe dadistaga doaimmadettiin árvoštallama jurddahanvuogi. Dieinna vuosttaš vugiin atnet dievas modeallaid (nugo eanemus bastevaš bohtosiid modeallaid) loguid deaivilvuoda eaktun dan sadjái go duoinna manjit vugiin mihttešii sulaid ja muddešii dađi mielde go dastánaga ođđa dieđut gártet (Hornborg 1996; Scott 2006; Berkes – Berkes 2008).

Siidda deaivvadeapmi eiseválddalaš hálddašemiin ja dutkamiin lea obalohkái dahkan gažaldagaid mat gusket vuodalaš jurddahanvugiid erohusaide. Dat leat dakkár gažaldagat mat leat váldon ovdan dieđateorehtalaš nákkáhallamis nai, ja dainna lágiin lea maid nugo politihkalaš ekologijja bokte ovddiduvvon kritihkka oarjemáilmmi dieđáárbevieruid vuostá. Oasit dán kritihkas leat dakkárat mat gusket namuhuvvon dillái go siiddat doaimmaideasetguin ja jurddahanvugiideasetguin deaivvadit dutkamiin. Dás sáhtá omd. geassit ovdan Latour (2004: 9–52, 231–232) kritihka das go čujuha oarjemáilmmi diehtagiid modernistalaš jurddahanvugiideasetguin sirren olbmuiin ja dahkan olggobeallásažžan buot dan maid gohčodit *natuvrran*<sup>6</sup>. Dás lea viidáset áshuvvon dábálaš olbmuid garvvitkeahhtá moski kultuvrras *natuvrii*. Jurddahanvuohki lea čehpet hutkojuvvon navdit dutkiid áidna olmmožin geat besset dohko nuppebeallái viežžat dieđuid mat ovddastit *natuvrra* albmaduoda. Nu lea dutkiide dehe ekspearthaide, alldeset dieđuid háhkama ja duodaštusa vugiid bokte, addon visot váldi hálddustaset atnit doallevaš dieđuid, ja eará olbmot leat massán válddi olihit albmaduoda doppe olgun. Álgoviide geaidnu beassat eret dákkár dilis lea vuosttaldit dákkár jurddahanvuogi guovttejuogu ja hilgut *natuvrra*. Sámi siidda dáfus dat ráva ii mávsse earágo ahte ii galgga váldit atnui dákkár guovttejuogu. Vuosttaš

6 Mun merken dien loatnasátnin go sámegeelas ii leat alldis doaba mas lea seamma sisdoallu (sátni *luondu* adno siiddastaladettiin eará mearkašumiin), seamma ládje go sámegeelas ii leat alldis leamaš doaba *kultuvra*.

buoretvuohta das lea ahte ii oba čuovvol ge dákkáraš doalvvuheadđji ja dávjá jer-rojuvvon gažaldagaid nugo: Galgá go boazodoalu bealuštit dainna go lea ealáhus vai dainna go lea dehálaš kulturguoddi sápmelaččaide? Vástáduš dása lea ahte dát lea eallinláhki valljodatváriidisguin, máhtuidisguin, vieruidisguin ja visot daiguin mat dasa gullet. Ii dat leat juogo duot dehe dot.

Dás sáhtá jurddahit ahte dutkan ja dutkanvuđđosaš almmolaš hálddašeapmi lea sirreme bohcco badjeolbmoss ja dasto čoaggime iežas beallái dieđuid. Daid vuodul de áiggošii bagadallat, váikkuhit ja hábmet boazodoalu doaimmaheami vuodđojurdagiid ja -vugiid. Dattege sáhtá jearrat, leago bohcco sirren badjeolbmoss oba vejolašge? Leago rievttat dadjat ahte dutkan buktá ovdan baicca *rangifer tarandus*<sup>7</sup> eallin mainna badjeolmmoš galgá bargat, muhto mii seammás ii gula sutnje dehe lea sirrejuvvon eret sus? Dás jurddahan nugo mat biologalaš dutkama mii čujuha goddái, goddiluvvon bohccui, bohccui ja gesáhii šládjan, muhto maiddái boazodoalodutkama mii geahččá bohcco aivve eallišládjan, ja maid álkit beassá dahkat gohčodusaiguin nugo mat *reinsdyr* ja *reindeer*. Boazu datte fas lea sirremeahttun badjeolbmoss, goitge jus sámi jurddahanvuohki galgá leat vuodđun. Dákkár sirremeahttunvuoda sáhtá maid oaidnit Latour (2004) vástádušas oarjemáilmmi jurddagovvii mii sirre servvodaga (masa gullet aivve olbmot) ja olggobeali máilmmi (masa gullet buot mat eai leat olbmot). Su nuppelágán čilgehusas máilmmi ollu iešguđetlágánat bohtet ovdan oktiigullevažžan, namalassii olbmuid ja earáid searvevuohčan<sup>8</sup>. Ovdan boahtimiin lea diet searvevuohča muhtunlágán árvalus mii lea buorebut dehe heajubut celkon dehe artikulerejuvvon, muhto liikká lea dát árvalus álo goitge oktiigullevažvuohča dehe searvevuohča: «... viso dieid árvalusaid fárus leat reaiddut mat sáhttet lagadit dakka alldeset dadjamašaid, muhto daid fárus leat maid alldeset giellavánit, eahpádušat das man oskkáldasat dehe jáhkehahttit leat alldeset dađistaga ovddasteamit»<sup>9</sup> (Latour 2004: 166). Siidaságain čilgejuvvo bohcco ja sápmelačča oktavuohča ná: Badjeolmmoš hupmá boazoságaid, ii aktonassii iežas hutkamiin ja ráhkademiin, muhto maiddái bohcco oahpaheami váikkuhemiin. Dasa de sáhtán lasihit: Boazu boahá ovdan fárrolaga siidda olbmuiguin, ii goassege loahpalaš mearrádussan dehe diehtun das mii dat oktiibuot lea, muhto dađistaga árvalussan siidda dahkevaš

7 *Rangifer tarandus* lea gesáha, bohcco, gotti latiinna namma.

8 Association of humans and non-humans (Latour 2004: 70).

9 Artihkalčállii jorgalan sámegeallii dán: «... each of these propositions is accompanied by instruments capable of transposing what it says, but also by its own speech impediment, its uncertainties about the faithfulness of the representation» (Latour 2004: 166).



doaimmaid bokte. Dás dieđusge sáhtáši jurddahit praktihkalaš dutkama nai, reaid-  
duiguin ja vugiiguin maid dat geavaha, veadjit ain eambo oahpásnuvvat bohccui ja  
nu lasihit dieđu loarráset árvalusa oliheami várás. Dát dutkan datte de gal ferte diktit  
mannat buot áigumušaid doalahit ja geavahit *natuvrra* jurdaga (Latour 2004: 25).  
Boazu ja badjeolmmoš leaba álo fárrolaga, goappešagat siidda osolaččat.

## Siidda joatkevašvuođa vuodut

Leat go vuosttažettiin olbmuid ja dihto valljodatváriid dássádallamat siidda  
joatkevašvuođa eaktun? Nugo ovddabealde namuhuvvon, de leat diekkár rehke-  
nastimat šaddan vuodđun ekonomalaš ja ekologalaš modeallaide goitge dasa movt  
galggašii dáhkidit boazodoalu ealáhussan. Dát leat fas vuodđun plánarahčamušaide  
mat eaktudit vuogádaga, mas leat standardiserejuvvon birgenlágít ja elliid objektivi-  
seren agro-pastorala (dehe eanandoalloguođoheadđji) industriija vuogi mielde.  
Diet eavttut lea guhkkín eret árbevirolaš guođuhedđjiin ja bivdiin earret eará das  
go sis leat olbmuid gaskavuodát ja olbmuid ja elliid gaskavuodát sullasaččat vassis  
áššiid dáfus, dehe dat eai leat áibbas sierralágánat (Ingold 2006: 75). Nuba diekkár  
vuogádatdássádallamat sáhttet leat minsttarin muddet vassis meari olbmuide diet-  
nasa vassis ekonomalaš ja ekologalaš rehkettihtá eavttuid vuodul. Diet olbmot dat-  
tege eai dárbbat dahkat eaige daga siidda dainna. Siidda ii sáhte gádjut olggobealde  
ráhkaduvvon ja rehkenastojuvvon modeallaiguin, go siidda ii sáhte gádjut alddis  
eret. Nuppi dáfus dieđus fas sáhtá lohkat: Go duohta bearrá, de goitge leat olbmo  
ovddemus dárbbut hui konkrehtalaš áššit mat gáibidit fuomášumi. Nu viidáset orru  
govttolaš suitit olbmuide vuodđodárbašiid dáhádusa. Dasto de maid orrot olbmuid  
ja dihto valljodatváriid dássádallamat ovddemus áššit siidda joatkevašvuhtii, go olb-  
muid haga ii joatkahuva siida. Ferten mieđihit iežan maid álgobáliid navdán bad-  
jeolbmuid dávjádiliin, nugo sierra báikki ceggedettiin dehe eará siidii sirddidettiin,  
árvoštallan dien mállat dássádallama. Dien navdimii dieđusge lea váikkuhan dat  
go otná dilis leat diekkár gažaldagat gártan boazodoalu váldogažaldahkan almmolaš  
ságastallamis mediain. Dattege badjeolbmuid muihtalusain eai boađe ovdan diekkár  
modeallalágán árvoštallamat iežaset siidagullevašvuođa gártama ja sajáiduvvama  
birra. Olbmot baicca njuolgut váldet vuhtii birraseaset mánggabealatvuođa ja iežaset  
árjjaid, eaige bargga liigebargguid ráhkadit modeallaid alcceseaset oahpisteaddjin  
(Ingold 2006: 164). Benjaminsen (2009) lea davvi Afrihká ovdamearkkain čujuhan

movt dat gohčoduvvon *vátnaváriid skuvlla*<sup>10</sup> dutkit áigeguovdilin leat dahkan gažaldagaid mat gullet valljodagaid juoksumii ja ribademiide. Dien skuvlla dutkama fas lea politihkalaš ekologijja moaitán. Earret eará lea daddjon ahte vátnaváriid jurddavuohki lea geavahuvvon geafes guovlluid váttisvuodaid birra, dahkan nugo guođuheddiid (dehe pastoralisttaid) ráđeheapmin ja valljodagaid bilideaddjin, ja adnon ággan čuorvut olggobeali ekspearnttaid boahitit čoavdit váttisvuodaid. Diet sulastahte dan go oktasaš valljodagaid dieđalaš ja politihkalaš ságastallama vuodul ovddiduvvui ballu ahte boazosápmelaččat bilistit guohtoneatnamiid ja danne eiseválddit fertejit mannat gaskii (geahča ovddabealde čilgehusa oktan čujuhusaiguin). Diet leat gažaldagat ja vástádusmálet mat eai dáidde loahpahuvvon oalát, muhto sáhttet čuožžilit otná dilis nai.

Áiggiid čađa lea leamaš nu ahte dilit leat dađistaga rievddadan. Goitge jahkodagat leat čađat dahkan iešguđet valljodatváriid rievddadeami. Maiddái boazoealut leat muhtun jagiid mannan sakka manás. Badjeolbmuid muittus leat rievddademiid vásihusat áimmuin. Iežaset siiddaásuiduvvama ja siiddastallama muitalusain lea álo dattege fas máhtolašvuohta duogáš čilgehussan. Máhttu, dehe sáhtta dadjat máhttovuođu, lea dego čuočča godđosis, nugo leat dat earáge vuodut. Vuoddu lea dat mii joatkahuvvá buolvvas bulvii (Bull – Oskal – Sara 2001: 322–324). Siiddaid joatkevašvuođa nie dahket siidavuoddu (mii joatká guđege siidda duovdatlašvuođa), vuoddoolbmot (mat jotket siidaguimmešvuođa) ja máhttovuođu (mii joatká máhtolašvuođa), dehe njuolggabut visot dieid oktiigulleašvuohta siiddastallama bokte.

## Máhttovuođu

Máhttovuođu, mii maid sáhtta daddjot árbevirolaš máhttun, lea iešalddis dakkár man birra siidasáгат álo leat leamaš. Dán áiggi lea diet bealli olbmuid eallinlágis, erenoamážit álgoálbmogiid oktavuodas, šaddan sáhkavuodđun máilmmiviidosas dieđalaš ja politihkalaš ságastallamis. Siidaságaid máhttosáhka ná lea gártan oassin viidát ságas, ja dien oktavuoda dilis dás lagabut guorahalan muhtun oasáža boazosiiddaid máhttovuođu gažaldagain.

Máhttovuođu lea dieđalaš ságastallama oktavuodain čilgejuvvon nugo mat dakkárin masa gullet gártan dieđut, čehppodagat, bargovuogit ja obanassii duogáš

---

10 *Knapphetsskolen* (Benjaminsen 2009: 154).

jurddahanvuogit (kosmologijja) mat viidáset fievrreduvvot buolvvaid servvoštallamiin ja ovttasbargguin (buohtastahte Berkes 2008: 7), ja guđege buolvvat dainna vuoduin heivehit ja háhket alcceseaset máhtuid birget dan dilis mii sidjiide gártá. Rievtti mielde lea máhttu dušše okta mángga sániin maid lean válljen, go dat čujuha nákcii ollašuttit doaimma mii dal leažžá. Go leat siidaságain anus nu ollu sánit mat čujuhit dáid beliid, de lea dat mearkan dasa man stuora beroštupmi lea čadnon ollu lávkkiiide «ollesoahppan» olbmo rádjái. Dás namuhan vearbahámis nugo mat: diehtit, oahpásnuvvat, oahppahuvvat, hárvánit, máhttit, dovddiidit, dovdat. Dán oahppamii leat sámi vierus oanehis ja seammás sakka gáibideaddji rávvagat:

- Gula, oainne ja dárkko máid boarráseapput muitalit ja movt dat barget.
- Ieš mihte, árvoštala, vávje ja fuobmá.

Dát lea bargevaš ja mannevaš vuohki oahppat ja ipmirdit, mas lea eaktun ahte máhttu gártá oktasažžan dannego buot osolaččat barget ja gulahallet fárrolaga doaimmaineaset. Sámeielas muđui ii leat sáhka dušše ipmirdeamis ja áddemis, muhto fihttemis ja dádjadeamis nai. Das lea maid dadjanvuohki nugo ahte olmmoš galggašii dádjadit jurddahit. Jurdda dehe lagat iskan ja guorahallan nu ii leat dárbbus ovdalis dehe bajábealde dádjadeami. Mat de dahket dádjadeami? Sátni ieš geažida gozuid ja ávvira. Dieid neavvagiid vuodul sáhttit miehtat dutkiide geat leat cealkán ahte oahppan ii leat dieđuid addin, muhto baicca ávvira atnima oahpaheapmi (Gibson 1979: 254; Ingold 2006: 167).<sup>11</sup> Nu sáhtta maid lohkat sániid ja doahpagiid ovdal leat gozuid bajideaddjin go gárvves vuohkin čilget máid mearkkašit ja movt bargat. Dasa lassin leat doahpagat rahpasat odđa dieđuide oaidnemiin, gullamiin ja dovddiidemiin, maiguin guđege doahpaga sisdoallu doalahuvvo ja muddejuvvo. Ipmárdus dasto hábmejuvvo ja doalahuvvo giela vehkiin, go giella dahká sániid ja doahpagiid (Berkes – Berkes 2009: 8). Siidda doaimmaid dákkár čilgehusa mielde ii oahpa ja ipmirdišgoađe dušše muitalusaiguin ja jearahallamiin, muhto dasa fertejit maid sánit ja doahpagat oazžut sisdoalu vásihemiin, oahpásnuvvamiin ja dovddiidemiin.

Dán čilgehussii siidadili oahppama ja máhttovuodu goziheami birra, áiggun dás vel lasihit ovttá fuomášumi Latour (2004: 194) vuodul: Siidda oktavuhtii gullet dieđus maid gielahis ovttadagat dehe leahkimat (eksisteanssat). Diet dehe oasit

---

<sup>11</sup> *Learning is not a transmission of information, but an 'education of attention'* (Gibson 1979: 254; Ingold 2006: 167).

diein sáhttet olgguštuvvot muitaleami dehe čilgejumi ovddasteamis. Mihttedettiin ja mearridettiin maid vuhtiiváldit, guođđit mii álo juoidá olggobeallái ja ovdalii bidjat eará. Álo livččii vel juoga vuhtii váldit. Dalle lea vejolaš ahte diet olggobeallásaččat bohtet ruovttoluotta gáibidit oasiset ja sajiset. Čoavddusin diesa lea *oahppama gávvan*<sup>12</sup>, mas eai leat eará dáhkádusat go oahppama buorrevohta, mii eaktuda ahte mii diktit diekkár olggobeallásaččaid muosehuhttit iežamet ja geardovaččat árvoštallat iežamet oahppama buorrevođa. Dát máksá maid dan ahte jus mat siida manaha čurbošemi dehe eahpelihkostuvvama vuoigatvuođa, de sáhtta maid massit muosehuvvama ja dárkuma dáidduid ja nu maid máhttohálddašemi, máhttoovdáneami ja iešstivrejumi návccaid. Siiddaid máhttovuođus leat nuppi dáfus dieđut ja máhtut mat adnojit áimmuin buolvvas bulvii, ja nuppi dáfus fas ávžžuhus juohkehažžii divdna ieš mihttet, fuomášit, vávjit ja árvoštallat. Dákkár máhttovuođu geažil lea juohke buolva bearran iešbirgejumi ja iešstivrejumi, maid ii ábut manahit gosage jus galgá siida joatkahuvvat.

## Siidda duogáš jurddahanvuogi ovdamearka

Boazu lea leamaš siidda oassi ja osolaš guhkit áiggi vuollái. Gielladutkamiin lea sátni *boazu* gurrojuvvon gohčoduvvon proto-finno-permalaš giellaáigái, ja nu sáhtta daddjot leat ankke sullii 5500 jagi boaris (Sammallahti 1998: 120–121). Sápmelaččaid muitalanvirruu gullá maid muitalus movt goddi lea Áhčešeani árbi ja boazu gis Njávšešeani árbi (gč. Qvigstad 1927–1929 II: 228–229, 326–329). Áhčešeatni irrudii bohccuidis goddin irradeaktilis meannudanvugiinis, ja Njávšešeatni boazuiduvai go litnásit giedahalai bohccuidis. Muitalus ii čilge dan, maid ovddabealde namuhuvvon girjji muitalusbajilčála geažida, ahte boazu lei álggos, ja das šadde gottit. Dat baicca čilge dan ahte boazu sáhtta šaddat goddin dehe goddiluvvat, muhto goddi ii sáhte šaddat boazun (dat lea geavvan masa ii leat sámegeielas sátni, go dat ii geava). Goddi ii leat lodjudahhti boazun, čilgejit maid dološ áiggi muitalusat mat ain leat muittus siidaságain. Boazu datte sáhtta goddiluvvat jus dás ii doalahuvvo vissislágán okta-vuohta bohcco ja sápmelačča gaskka.

Gottit ja bohccot leat fysiologalaččat ovttalágán eallit ja dat mii sirre dieid lea dat mii gohčoduvvo alldeset *luondun*. Ovttalágán fysiologalaš eallivuodas leat suorgásan luonddut mat mángga dáfus leat goabbatlágánat, vaikko eará dáfus fas leat

---

12 *Learning curve* (Latour 2004: 194).

ovttalágánat. Leat maid gártan muhtun hápmeeerohusat maid sápmelaččat hárvánan oaidnimiin leat máhttán mihttet ja eret. Goabbatlágán luondu ja hápmi leat gártan vásihuvvon gaskavuodas olbmui. Siidadilis adno ja ipmirduvvo sátni *luondu* álo leame juogaman luondu, ja dat boahtá ovdan gaskavuodaid bokte, nugo olbmo ja bohcco, bohcco ja bohcco, dálkki ja bohcco, eatnamiid ja bohcco ja nu ain. Boazu ja bohcco luondu lea nie soabadus siiddastalli sápmelaččain. Makkár soabadus dat dasto lea? Nugo ovdalis namuhuvvon, de ákkastallá Ingold (2006: 72–75) ahte pastoralisttain dehe árbevirolaš guođuheddjiin, nugo mat badjeolbmui, sulastit olbmuid iežaset gaskavuodát ja olbmuid ja elliid gaskavuodát vassis áššiid dáfus. Nugo elliid ja olbmuid gaskavuodát, nu maid olbmuid gaskavuodát. Son oaivvilda ahte árbevirolaš guođuheddjiid dáfus leat diet bajit mearridan- ja gohččunválddi hámis<sup>13</sup>, vuolit ferte jeagadit vaikko vel vuostemielain nai. Nu galggašii de badjeolmmoš váldán bohcco ollásit iežas stivrenválddi vuollái, ja seammalágán jurddamálliin leat sus muhtun olbmot gohčostahkan. Boazodoalu dološ vuodđomuitalus datte árvala ahte gaskavuodta lea soabadus. Nu de galggaše siidda olbmuid gaskavuodát nai vuodđuduvvon soahpamiin. Dáikko sáhttá čujuhit dasa ahte Paine (1970) lea dutkamiinnis nannen siidaguimmežiid ovttadássásašvuoda leame guovddáš áššin johttisápmelaččaid siiddain. Son cealká ahte siidaguimmežiid gaskkas leat soahpanvuodđosaš gaskavuodát (Paine 1970: 56)<sup>14</sup>. Dainna eavttuin ahte olbmo ja olbmo gaskavuodta speadjalastá olbmo ja bohcco gaskavuoda, nanne diet olbmo ja bohcco gaskavuoda soabadussan. Dása leat maid doarjjan sámi muitalusat sápmelačča ja su lagas elliid gaskavuodaid birra. Leat gis eará eallit, maid sápmelaš fas lea bivdán. Sin ja sápmelačča gaskavuodaid birra leat eará muitalusat ja neavvagat, nugo mahkáš guovžža ja gumppe birra. Dieid beliid, maid lean guoskkahan eará čállosiin (Sara 2003 ja 2009), in áiggo juste dás guorahallat, muhto dat nai gullet siidda duogáš jurddahanvuohká.

Go dološ siiddat, main ledje dušše čoranare bohccot ja ollu ávkki ožžo gottis, rivde eallosiidan, de ferteje maid rievdat siiddaid eananjuogut. Gažaldat lea, gii dat rievda-dii daid, ledje go dat olbmot mat ovdagihtii hutke juoguid maidda heivehe bohccuid johtáladdama? Siida de livččii aktonassii olbmo ásahus, ja olmmoš livččii ásahettiin ovdagihtii govahallan dehe modealla ráhkadan das makkár boazoeallu lea ja movt olmmoš dan stivre. Diet lea čilgehusvuohki mii ii heive jurdagii ahte sápmelaš ferte soabadallat bohccuin. Soabadallama čilgehusa mielde ferte leat iešalddis siida nai

---

13 Ingoldas *domination*.

14 Paines *contractual relations*.

olbmo ja bohcco soabadus. Dáinna lágiin ferte siidavuodđu dehe siidda sajít, báikkít, johtolagat ja orohagat gártan siidda lahttun dađistaga go olbmot ohppe mat boazoealut leat, bohccot eallun ohppe eatnamiid ja olbmot fas bohccuid bokte ohppe eatnamiid. Siida dasto eatnamiiddisguin sáhtta adnot bohcco, eatnamiid ja sápmelačča soabadussan. Eahpitkeahhtá lea boazu seammago olmmoš dakkár mii oahppá eatnamiid ja dáhttu jagis jahkái jorggihit oahpes eatnamiidda guđege áiggi. Diet lea muitaluuvvon ovdal siidda vuodđočilgehussan (Solem 1970 (1933): 190–191), ja dat doalahuvvo ain odne siidda olbmuid ságain ja čilgehussain. Siiddain ipmirduvvojít bohccot heaggan guhtege, ja eallun fárrolavuodaineaset. Nu siidasáгат dievvasepmosit ovddastit bohcco boazun. Dat galget siidda olis oazžut heggii ja eallit fárrolaga buot lágiideaset mielde movt bohccot lea eallán iežaset duovdagiin. Go dan besset, de doalahit bohccot luonddusteaset ja geahpedit boazovázzi barggu. Bohcco oaivilat šaddet oahppásat ja ipmirdahttit boazovázzi. Nuppi dáfus bohccot ohppet dan movt boazovázzi buktá oaiviliiddis ovdan. Dát oktiibuot dahká siiddastallama lihkestuvvat eanas áiggi, siidda olbmuid, bohccuid ja eatnamiid gaskavuodaid dáfus.

Siidasoabadallamat datte eai leat dušše siidda siskkáldas lahtuid gaskka, muhto maiddá siiddaid gaskka. Lea leamaš juo siidda boares vierru soahpat ja doalahit siiddaid gaskasaš eanarájiid (Vorren 1989). Dat leat leamaš gaskavuodát maiguin leat gozihan siidadoalu čorgatvuoda. Dán áiggi, ankke eiseválddiid distriktastivrenvuogi boazodoalu digaštallamis Finnmárkkus, lea leamaš sáhka das gii ovddasta siidda siidagaskasaš áššiin. Muhtun badjeolbmot leat ákkastallamiin, eambbogat fas dahkevaččat, doalahan dan ahte lea boazu mii ovddasta siidda. Badjeolmmoš ferte dušše čuovvut bohcco. Earát fas leat dasa vástidan ahte ii sáhte bohccuide hoigat ovddasvástádusa ja siva das go siidda siskkáldas soahpamušat ja čorga siidadoallu ii leat lihkestuvvan. Alddeset čilgenmálle sáhtta dadjat leame mihtteme eatnamiid guoddevašvuoda dađistaga gaskavuodaiguin ja dan sáhtta oanehaččat dáinna lágiin refereret:<sup>15</sup> Siiddastallama eahpelihkestuvvama dehe *siiddalmasvuoda* váldodovdomearokat leat duivilat ja boazonággásat. Boazu lea dakkár mii dáhttu čuvvudit oahpes bohccuid ja oahpes biellojienaid, muhto *duivil* liikká lea ovddemus ja eanemus olbmo váttisvuolta. Olbmot dáhttot iežaset mearokat bohccuid leat čoahkis iežaset hálddus, ja iežaset sieiva beroštumiid dihte galggaše siiddaset ovddastit siidagaskasaš čorgatvuoda gulahallamis. *Boazonákkis* gis ovddemusat čuoheá boh-

15 Badjeolbmuid ságain ja čilgemiin lea eambo mitalusa ja vissis diliid čujuhusa málle, muhto dás lean diekkár ságaid oanidan oanehis čilgenmállii.

cuide, go dat hedjonit guhkebuš áiggi boazonággásis. Boazu váldá ovddasvástádusa ja ieš vástida boazonággása nugo mat miesehisvuodain ja ealu maŋás mannamiin. Anáš dal olmmoš dien maiddái iežas váttisvuohtan dehe ii, de bohcco hedjoneamis boahťa rádji gokko olbmo gaskavuolta bohccuin šaddagoahťa rihkkovažžan bohcco ahtanuššamii (dehe boares muitalusaid olbmo ja bohcco soahpamii). Olbmo ovddasvástádus dás vuolgá das go dahká sága bohcco birra dehe hupmá bohcco ovddas nuppi siidda giellahálddašeaddji ovddasteddjiiguin. Siiddaid gaskasaš guhallamat leat oassin ehtalaš gažaldagaid árvoštallamiin ja siiddaid gaskasaš soabadusat eai juoge dušše sierra eananviidodagaid, muhto maiddái ehtalaš gažaldagaid čoavddehahtti ovddasvástádussan guđege siidii iežaset siskkáldas soabadusain. Nu čorgejuvvo bohccuideaset álššaid mihttema ja boazonággása ášši guđege siidda iežas sierra áššin, iige biđejuvvo «boazodoalu» áššin nugo siidavailevaš ságasteamis lea dahkkon.

## Sáhkabinnáža birastahttin

Dát sáhka lea dal dahkan njáikkaid ja cakkahatmohkiid, muhtomin lean ferten dušše rasttidit luottaidda mat dolvot olggos fieskkis, muhto jáhkán goitge ahte eanas sáhka lea giedas. Duohtavuodas lea nu ahte siidda olbmui ii leat dat buoredilli beassat dušše ovttá ravdda gohkket. Siidavuogádaga čohkkemis leat áššit mat olgolet máilmmis leat biđejuvvon iešguđet fágasurggiide, mat geavahit duogáš jurddahanvugiideaset ja vuodđodoahpágiiddiset giedahaladettiin deaivvadeamiid siiddaiguin. Nuppebealde fas almmolaš ja maiddái dieđalaš ságastallamis, álkidit govaset, biddjo boazodoallu dehe vel boazodoalloaláhus čujuhussan iešguđetlágán áššiide ja gažaldagaide. Dat lea mahkáš ráddjejuvvon ja ovttastuvvon sierra servvodoatoassin vissis mállet áššiid vuodul. Dákkár sáhkavugiiguin lea bahá láhppit siiddaid ceggema ja dan movt dat galggašii doaimmahuvvot dakka siiddaid iežaset gažaldagaid ja vuoruhemiid vuodul.

Dás lea goitge boahťan áigi birastahttit dán sága. Oaláš ášši dán ságas lea bargu fastain ásahtit siidda joatkevaččat iešstivrejeaddjin. Dasa lea álbmotrievtti ovdáneapmi doarjjan ja dan dáidá ain fertet geavahit veahkkin čilget ja nannet siidda iešstivrejumi. Norgga bealde lea siida ja siidda iešstivrejupmi prinsihpalaččat dohkkehuvvon lágas, muhto iešalddis dat ii dáhkít siidda. Dás duohko šaddá sáhka das movt siida ja siidda iešstivrejupmi dahkevaččat ollašuvvá. Guđege vuoru olmmoš ferte ieš mihttet, árvoštallat, vávjit ja fuobmát áššiid gozihettiinis. Dás lean anjke árvalan njeallje

vuodđodoahpaga sáhkavdan<sup>16</sup>, maid anán govttolažžan árvalit iešguđet diehto-geainnuid guorramiin ja časkkahallamiin.

Vuosttaš ravda lea masa lean gávnahan gohčodusa *duovdatlašvuohta*. Čorget dan ravdda lea čilget guđege siidda siidavuođu, masa ovddemusat gullá čilget siiddaid gaskasaš rájiid, muhto masa sáhtá maid gullat čilget eará valljodatvárre- ja eananvuoigatvuođaid Finnmárkkulága olis. Dát lea dakkár ášši mii lea gesson ovdan juo 1990-jagiid, ja badjeolbmot leat dan rájes bájuhan dán ovddemus vuoru hoahppoáššin, muhto unnán konkrehtalaš lea dáhpáhuvvan dán nuppelot jagis. Ášši lea badjeolbmuid mielas dehálaš, go birrajagi eatnamiid hálddašeapmi dahká dehálaččamus eavttu siidda iešstivrejumi lihkostuvvami. Jus siida eahpelihkostuvvá, ja dat ii dáhpáhuva iežas duovdatlašvuođa meriid ja vejolašvuođaid eavttuin, de dat ii leat siidda eahpelihkostuvvan. Olggos guvlui dat goitge sáhtá gehččot siidda ja siidavuogádaga eahpelihkostuvvamin, ja luvvet lága duogáš sakka stivrejeddji gaskaomiid. Diet lea siiddaid ballu otná dilis.

Nubbi ravda lea maid gohčodan *siidaguimmešvuohta*. Go siidavuodđu ii leat čielggas, de diehtelasat ii leat siidaguimmežiid vuodđu ge čielggas. Siidaguimmežat leat dán dilis darvában dakkár *status quo* dillái, mii lea rievtti mielde boares boazodoallolága vuđđosaš distrikta- ja doalloovttadatminsttar. Eahpečielga duovdatlašvuohta hehte siidda čielggosnaga árvoštallat báikevuođuid ja iešguđet olbmuid osolašvuođa, ja das maid movt sáhtáii siida lasihit iežas birgenvuođu searvedoaimmaiguin ja siidda olbmuid gártaduvvon máhtuiguin ja návccaiguin.

Goalmmát ravda lea *máhtolašvuohta*. Dás vuos lea máhttovuođu, dehe árbevirolaš máhtuid, áimmahuššama ja anu vuhtii váldámuš. Dása gullá vuos dahkevaččat máhttit ollašuttit siidda doaimmaid ja áigumušaid. Nuppebealde dás leat fas duogáš jurddaeavttut dehe jurddahanvuogit mat leat lagaduvvon midjiide muitalusaideamet bokte. Máhttogažaldagat badjánit earálágán jurddaeavttuid deaivvadeami olis, nugo daid mat almmolaš hálddašeami fárus leat ášševuođđun mearrádu-saide mat váikkuhit siiddaid. Gažaldat dás lea vuos siskkáldas: Jáhkkit go mii duodas máhttovuđdoseamet lávžeboalu dahkamis Áhčešeani lávžegihppui. Jus dan dahkat, de lea das álgu doaimmahit ja bealuštit iešstivrejumi. Dat ii mávsse dan ahte siidda diedut, máhtut ja dovdamat leat aivve ávdát ja láitemeahttumat, muhto baicca dan

---

16 Sáni *sáhkavda* lean ráhkadan *ravdda* ipmárdusain mii boahtá ovdan sánis *ealloravda*, man lahka guođoheaddji lea goalnjadettiin ja man sáhtá caggat nai, muhto son ii guođohettiin goassege mana ealu sisa.



ahte siiddain lea vuoigatvuohta dađistaga oahppamiin geahččalit buorebut deaivat ja ieža dárkut iežaset oahppama buorre vuoda. Dien vuoigatvuođa ollái gullá maid rabasvuohta váldit atnui dutkanbohtosiid siidda iežas eavttuid mielde.

Njealját ravda lea *siiddastallan*, mii lea maid njunušravda. Siiddastallamis bohtá siida ovdan olbmo, bohcco ja eatnamiid soabadussan. Dat lea dakkár soabadus mii fertte dađistaga ođastuvvot, maiddái dađistaga siidagaskasaš gulahallamiiguin. Siiddastallan lea maid duogážin dasa go lean čállán dán artihkkala nugo lean dahkan. Boares siidaságaid oahppa muitala eaktun, nugo maid dahket vissis dieđakritihkalaš lahkonanvuogit, namalassii ahte sáhkasearvvi olbmot, geaidda siiddastallan gullá, galget juo álgu rájes dohkkehuvvon ja buoremus dáhtu mielde vuhtii váldon sága servvolažžan ja iešmearrideaddjin vuorustaset.

## Gáldut

### Dutkanmateriála

Dutki materiála mii lea čálalaš ja njálmmálaš gálduin čohkkejuvvon, jorgaluvvon sámegillii ja almmuhuvvon lohkamuššan Sámi allaskuvllas:

Sara, Mikkel Nils 2003: *Gumpe, sápmelaš ja boazu*. SA-raporta/SH-rapport nr. 3. Sámi allaskuvla.

————— 2006a: *Guovdageainnu boazodoalu siiddastallan áiggiid čada*. SA-raporta/SH-rapport nr. 1, Sámi allaskuvla.

————— 2006b: *Nissena jearahallamat Suomabealde*. SA-raporta/SH-rapport nr. 2, Sámi allaskuvla.

Dutki materiála mii lea čálalaš ja njálmmálaš gálduin ja vásihusvuđđosaš čálástahkan čohkkejuvvon, muhto ii leat almmuhuvvon.

### Girjjálašvuohta

AGRAWAL, ARUN 2002: Indigenous knowledge and the politics of classification. – *International Social Science Journal* 173, September 2002 «Indigenous knowledge», s. 287–297. Blackwell Publishing/UNESCO.

BARSH, RUSSEL LAWRENCE 1999: How Do You Patent a Landscape? The Perils of Dichotomizing Cultural and Intellectual Property. – *International Journal of Cultural Property* Vol 8, No. 1, s. 14–47.

- BATESON, GREGORY – BATESON, MARY CATHERINE 1988: *Angels Fear: Towards an Epistemology of the Sacred*. Toronto: Bantam Books.
- BENJAMINSEN, TOR. A. 2009: Klima og konflikter i Sahel – eller politikk og vitenskap ved klimaets nullpunkt. – *Internasjonal politikk* [årgang 67], nr. 2, s. 151–172. Oslo: Universitetsforlaget – NUPI.
- BERKES, FIKRET 2008: *Sacred Ecology*. New York – London: Routledge.
- BERKES, FIKRET – BERKES, MINA K. 2009: Ecological Complexity, Fuzzy Logic and Holism In Indigenous Knowledge. – *Futures* Volume 41, Issue 1, February 2009, s. 6–12.
- BJØRKLUND, IVAR – BRANTENBERG, TERJE 1981: *Samisk reindrift – norske inngrep. Om Altaelva, reindrift og samisk kultur*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- BJØRKLUND, IVAR (doaim.) 1999: *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- BRANTENBERG, TERJE 1999: Samisk sedvane og norsk rett. – Ivar Bjørklund (doaim.), *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi* s. 158–181. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- BROX, OTTAR 1989: *Kan bygdenæringene bli lønnsomme*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- BULL, KIRSTI STRØM – OSKAL, NILS – SARA, MIKKEL NILS 2001: *Reindriften i Finnmark. Retthistorie 1852–1960*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- BULL, KIRSTI STRØM 2005: *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet: dokumenter fra Riksarkivet*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- CHARMAZ, KATHY 2006: *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications.
- FLØTTEN, INGRID RØSTAD – RAVNA, ØYVIND – PÄIVIÖ, NILS JOHAN 2002: *Utredning om reinbeiterettigheter. Vinterbeiteområdene i Vest-Finnmark*. Alta: Reindriftsforvaltningen.
- FORBES ET AL. 2006 = FORBES, BRUCE C. – BÖLTER, MANFRED – MÜLLER-WILLE, LUDGER – HUKKINEN, JANNE – MÜLLER, FELIX – GUNSLAY, NICOLAS – KONSTANTINOV, YULIAN (doaim.) 2006: *Reindeer Management in Northernmost Europe*. Ecological Studies, Vol. 184. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag.
- GIBSON, JAMES. J. 1979: *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- HEIKKILÄ, LYDIA 2006: Comparison of Indigenous and Scientific Perceptions of Reindeer Management. – B. C. Forbes, M. Bölter, L. Müller-Wille, J. Hukkinen, F. Müller, N. Gunslay, Y. Konstantinov (doaim.): *Reindeer Management in Northernmost Europe*, 73–93. Ecological Studies, Vol. 184. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag.

- HENRIKSEN, JOHN B. (doaim.) 2008: *Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring*. Gáldu čála: Tidsskrift for urfolks rettigheter 2/2008. Guovdageaidnu: Gáldu.
- HOLAND, ØYSTEIN 2003: *Reindrift – samisk næring i brytning mellom tradisjon og produksjon*. Oslo: GAN Forlag.
- HORNBORG, ALF 1996: *Ecology as Semiotics: Outlines of a Contextualist Paradigm for Human Ecology*. – Philippe Descola – Gísli Pálsson (doaim.), *Nature and Society: Anthropological Perspectives* s. 45–62. London: Routledge.
- HÆTTA, LARS – BÆR, ANDERS 1958: *Muitalusat*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HÆTTA, JOHAN INGVALD – SARA, OLE K. – RUSHFELDT, IVAR 1994: *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*. Alta: Reindriftsadministrasjonen.
- HÆTTA, JOHAN INGVALD – BALTO, INGOLF – IMS, ANDERS AARTHUN – KOSMO, ANSGAR 2003: *Evttohus – Ođđa orohatrájit Buolbmágis ja Kárášjogas*. Alta: Boazodoallohállddahus.
- HÆTTA, JOHAN INGVALD – BALTO, INGOLF – IMS, ANDERS AARTHUN – KOSMO, ANSGAR 2004: *Evttohus ođđa orohatrájiid birra Kárášjoga oarjjabealde*. Alta: Boazodoallohállddahus.
- ILO-KONVENŠUVDNA 2003: *Giehtagirji: ILO-konvenšuvdna nr 169 – eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái (1989)*. Guovdageaidnu: Gáldu. [Álgopublikašuvnda]: *ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples 1989 (No. 169): A Manual*. Geneva: International Labour Office..
- INGOLD, TIM 2006: *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. London – New York: Routledge.
- JEBENS, OTTO 1993: Om bruk og rettsopfatning i Finnmark under historisk synsvinkel. – NOU 1993:34 *Rett til forvaltning av land og vann i Finnmarks* s. 382–399. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- JENTOFT, SVEIN 1998: *Almenningens komedie. Medforvaltning i fiskeri og reindrift*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- JOKS ET AL. 2006 = JOKS, SOLVEIG – MAGGA, OLE HENRIK – MATHIESEN, SVEIN D. – HENRIKSEN, ISAK MATHIS 2006: *Reintallet i Vest-Finnmark. Forskningsbasert vurdering av prosessen rundt fastsettelse av høyeste reintall i Vest-Finnmark*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- KALSTAD, JOHAN KLEMET HÆTTA 1997: *Reindriftpolitikk og samisk kultur – en uløselig konflikt? En studie av reindriftilpasninger og moderne reindriftpolitikk*. [Doavttergrádbargu]. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- KALSTAD, JOHAN KLEMET HÆTTA 1998: *Pastoralism and Management of Commons Land in Saami Districts*. – Svein Jentoft (doaim.): *Commons in Cold Climate*. Paris, New York: Unesco Parthenon.

- KESKITALO, ALF ISAK 1994 (1976): *Research as an Inter-Ethnic Relation*. Dieđut 7/1994 – Arctic Centre Reports 11. Guovdageaidnu – Rovaniemi: Sámi Instituhtta – Arctic Centre, University of Lapland. [Vuosttaš gearddi almmuhuvvon: *Acta Borealia* B. Humanoria 1976 No. 13, s. 15–42. Tromsø: Tromsø Museum.]
- KOSMO, ANSGAR 1991: Hvorfor har vi for mange rein? – *Reindriftnytt* 2, s. 24–26.
- KUOKKANEN, RAUNA 2009: *Boaris dego eana – eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- LATOUR, BRUNO 2004: *Politics of Nature. How to bring the sciences into democracy*. London: Harvard University Press.
- LILE, HADI K. 2008: *ON olmmošvuoigatvuođat ja álgoálbmotvuoigatvuođat. Oahpis-teapmi erenoamážit sámi vuoigatvuođaide*. Gáldu čála 1/2008. Guovdageaidnu: Gáldu.
- LILIENSKIOLD, HANS 1942 (1698): *Finnmark omkring 1700*. Vol. II. Speculum Boreale. Nord-norske samlinger. Oslo: Etnografisk Museum.
- MANKER, ERNST 1953: *The Nomadism of Swedish Mountain Lapps*. Acta Lapponica VII. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- NERGÅRD, JENS IVAR 2006: *Den levende erfaring. En studie i samisk kunnskapstradisjon*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- NICKUL, KALLE 1948: *The Skolt Lapp Community Suenjelsijd during the year 1938*. Acta Lapponica V. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- 1977: Skoltsitans arkiv. – K. Bergsland (doaim.), *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst. Foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.-9. november 1973*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- NOU 2001:35: *Forslag til endringer i reindriftsloven*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 2007:13 BIND A: *Den nye sameretten*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- OSKAL, NILS 1995: *Det rette, det gode og reinlykken*. [Doavttergrádabargu]. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- PAINE, ROBERT 1964: Herding and Husbandry: Two Basic Distinctions in the Analysis of Reindeer Management. – *Folk* 6 (1): 83–88. København: København.
- 1970: Lappish Decisions, Partnerships, Information Management and Sanctions. A Nomadic Pastoral Adaptation. – *Ethnology* vol IX s. 52–67.
- 1992: Social Construction of the ‘Tragedy of the Commons’ and Saami Reindeer Pastoralism. – *Acta Borealia* 1992:2 s. 3–20.
- 1994: *Herds of the Tundra*. Washington: Smithsonian Institution Press.

- PEDERSEN, STEINAR 1994: Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig. – NOU 1994:21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- PEHRSON, ROBERT N. 1964: *The Bilateral Network of Social Relations in Könkämä Lapp District*. Oslo: Universitetsforlaget.
- PIRAK, ANTA 1993 (1937): *Jáhhte sáme viessom*. Kristiansund N: Th. Blaasværs Forlag.
- QVIGSTAD, JUST 1927–1929: *Lappiske eventyr og sagn I, II, III, IV*. Oslo: Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- RAVNA, ØYVIND 2008: *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder. En undersøkelse med henblikk på bruk av jordskiftelovgivningens virkemidler*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- RISETH, JAN ÅGE 2009: *Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway 1960–1990*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- SARA, MIKKEL NILS 2001: *Boazu lea biekká buorri*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- 2009: Siida and Traditional Sámi Reindeer Herding Knowledge. – *The Northern Review* 30, s. 153–178. Canada: Yukon College.
- SCHNITLER, PETER 1929: Grenseeksaminasjonsprotokoller. – J. Qvigstad – K. B. Wiklund (doaim.), *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller*. Bind I, II, III. Kjeldeskriftfondet. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- SCOTT, COLIN 2006: Spirit and Practical Knowledge in the Person of the Bear among Wemindji Cree Hunters. – *Etnos* 71: 1, s. 51–66. Stockholm: Museum of Ethnography.
- SKJENNEBERG, SVEN – SLAGSVOLD, LARS 1968: *Reindriften og dens naturgrunnlag*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- SKUM, NILS. N. 1955: *Valla renar*. Acta Lapponica 10. Uppsala: Nordiska Museet.
- SMITH, PETER LORENZ 1938: *Kautokeino og Kautokeinolappene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SOLEM, ERIK 1970 (1933): *Lappiske rettsstudier*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- STAUNES, DORTHE 2007: Subversive analysestrategier – eller Governmentality i kjole, fjerboa og sari. – Jette Kofoed – Dorte Staunes (doaim.), *14 fortellinger om magt, modstand og mennerskers tilblivelse* s. 252–268. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

- STENSETH, NILS CHRISTIAN – TRANDEM, NINA – KRISTIANSEN, GØRIL (doaim.) 1991: *Forvaltning av våre fellesressurser: Finnmarksvidda og Barentshaveti et lokalt perspekti*. Oslo: Ad Notam.
- TANNER, VÄINÖ 1929: *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området*. Fennia 49, 4. Helsingfors.
- TEGENGREN, HELMER 1952: *En utdöd lappkultur i Kemi Lappmark. Studier i Nordfinlands kolonisationshistoria*. Acta Academiae Aboensis 19:4. Åbo.
- 1977: Samernas i Kemi Lappmark rätt till bäverfänge. – K. Bergsland (doaim.), *Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst. Foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.-9 november 1973* s. 34–55. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- TURI, JOHAN 1987 (1910): *Muitalus sámiiid birra*. Johkamohkki: Sámi Girjiti.
- TYLER ET AL. 2006 = TYLER, N.J.C. – TURI, J.M. – SUNDSET, M.A. – BULL, K. STRØM – SARA, M.N. – REINERT, E. – OSKAL, N. – NELLEMAN, C. – MCCARTHY, J.J. – MATHIESEN, S.D. – MARTELLO, M.L. – MAGGA, O.H. – HOVELSRUD, G.K. – HANSEN-BAUER, I. – EIRA, N.I. – EIRA, I.M.G. – CORELL R.W. 2006: Saami reindeer husbandry under climate change: testing a generalised framework for vulnerability studies on the sub-Arctic social-ecological system. – *Global Environmental change* 17, Issue 2, May 2007 s. 191–206.
- VORREN, ØRNULV 1962: *Finnmarkssamenes nomadisme I og II*. Oslo: Universitetsforlaget.
- 1978a: Siida-områder på «Sør-Fieldit» under veidekulturens siste fase. – *Kultur på karrig jord. Festskrift til Asbjørn Nesheim* s. 259–274. Oslo: Norsk Folkemuseum.
- 1978b: Bosetning og ressursutnytting. – NOU 1978:18A: *Finnmarksvidda. Natur-kultur* s. 144–181. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- 1989: Veidekulturens arealfordeling, siidagrenser og ressursutnytting i Samelands nordøstlige strøk. – B. Aarseth (doaim.), *Grenser i Sameland*. Oslo: Norsk Folkemuseum.
- WHITAKER, IAN 1955: *Social relations in a nomadic Lappish community*. Oslo: Norsk Folkemuseum.

## How is the *siida* going to continue?

The *siida* (plural: *siiddat*) is of both ancient and contemporary interest. *Siiddat* were and remain local Sami communities, which thanks to written sources, we know met and negotiated with trades people and representatives of neighbouring and southern powers centuries ago. The *siida* even predates these written sources. Nowadays *siiddat* primarily organize the day-to-day practices of reindeer herding and *siiddat* have undergone major changes primarily due to the growing influence from outside.

The main features of this institutions continuity are the existence of *siida* territories, the membership of Sami families in the *siida* through generations, the membership also of their animals, and traditional Sami knowledge. Reindeer, or rather in Sami, *boazu*, has at all times been a member of the *siida*. Reindeer constituted a minor part of the *siida* in earlier times, but have been growing in importance over the last three or four centuries. The relations between reindeer as *boazu* and the Sami reindeer herder is used as an example to demonstrate elements of the traditional knowledge of reindeer herding Sami and their worldview. The reindeer herding Sami way of thinking stands for a day-to-day relation to questions of sustainability and ethics, which I term 'a *siida* way of thinking', as opposed to the economic and ecological modelling encountered in official and administrative thinking and direction.

A focus needs to be placed on a clarification of *siida* land rights, moreover on a protection and realization of the *siida* right to self-determination in internal affairs, thereby acknowledging the importance and relevance of traditional Sami knowledge. This is decisive for the continuation of the Sami *siida* system.

MIKKEL NILS SARA

*mikkel-nils.sara@samiskhs.no*

Sámi University College